

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ
СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
СТАРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ**

Вибір нових напрямлень соціально-економічного розвитку регіонів, особливо старопромислових, безпосередньо пов'язаний з процесом реструктуризації господарства, який направлений на оптимізацію та ефективність виробництва, вдосконалення інфраструктурної мережі, покращення якості життя населення.

На думку О. Є. Веселовської старопромисловими регіонами слід вважати регіони, територія яких має високу концентрацію промислових підприємств, які виробляють більший обсяг промислової продукції, мають вищі темпи зростання інвестицій, заробітної плати порівняно з іншими територіями, але в той же час для них характерні великий рівень зношеності основних фондів, низький рівень використання новітніх технологій і високий рівень забруднення навколишнього середовища [1].

Дещо інше визначення старопромислових регіонів приводе К. М. Глонті „територія з відносно низьким рівнем технологічного розвитку промислового комплексу, що сформувалась з плином часу”. Таким територіям властива наявність загострення проблем гуманітарного плану (від демографії до екології) та економічного - надлишок виробничих потужностей, представлених великими і середніми підприємствами з застарілим обладнанням і технологіями [2].

Старопромислові регіони утворилися на територіях, які мали (деякі і мають) потужний природно-ресурсний потенціал, транспортну мережу, можливості залучення капіталів, робочої сили, технологій. Галузевий поштовх розвитку старопромислових районів дали гірничодобувна промисловості і металургія, на базі яких виникли інші галузі. Їх розвиток визначив як консолідацію так і поляризацію території. До старопромислових регіонів в Україні відносять

окремі райони Донецької, Дніпропетровської, Запорізької і Луганської областей, в Російській Федерації – середній Урал, Кузбас, західний Донбас, Ланкашир, Йоркшир, західний Мідленд, Південний Уельс у Великобританії, Північний район, Ельзас і Лотарингія у Франції, Саар, який часто називають "малим Руром", у Німеччині, Верхньо-Сілезький район у Польщі, Остравський в Чехії.

Для старопромислових районів характерні такі ознаки:

- високорозвинена промисловість;
- досить стійка структура господарського комплексу;
- значна питома вага профільюючих галузей спеціалізації;
- висока частка застарілих основних фондів і технологій.

Старопромислові райони відіграють особливу роль у розвитку економіки територій, так як концентрують значні фінансові та матеріальні ресурси, мають потужний виробничий, кадровий та інфраструктурний потенціалом.

Основні тенденції розвитку старопромислових районів у останні десятиліття визначалися депресивним станом їх економіки. Депресивні тенденції склалися внаслідок старіння виробничого потенціалу, технологій та продукції регіону, їх деінвестування і відсталості по відношенню до промисловості «постіндустріальної» хвилі. Дані чинники мали вирішальний вплив на інвестиційну систему старопромислових районів, визначаючи її нездатність вирішувати проблеми технологічного розвитку [3].

Старопромислові райони, в минулому „опора” держави зумовлювали особливу роль у відповідні періоди її розвитку, оскільки саме ці райони на протязі багатьох років концентрували економічні, трудові ресурси. Логіка економічного прогресу і структурної трансформації призвели до того, що старопромислові регіони - стали в своїй більшості проблемними територіями, які, особливо в контексті завдань інноваційного розвитку, потребують відповідної трансформації [5]. Тому особливо важливо допомогти таким територіям зуміти повноцінно „працювати” в сучасних умовах. Ведучи мову про старопромислові регіони, слід зазначити, що дані території мали основні стадії розвитку: становлення, розквіт і занепад. Їх становлення та й розквіт

пов'язані з величезними запасами природних ресурсів, їх активною експлуатацією, подекуди й екстенсивною. Але внаслідок зносу основних фондів, інертності технологічного розвитку, низького рівня застосування інноваційних технологій дані території – занепадають. Перший період їх занепаду припадає на 70-і рр.. ХХ ст., другий період занепаду (депресії) - період «індустріальної відсталості», який триває подекуди в регіонах і в даний час. Особливо загострилась ситуація в період кризи.

В старопромислових регіонах Європи депресія призвела до руйнування традиційних структур і зв'язків, втрати регіонами переваг, які вони придбали в період першої промислової революції. З часу важка індустрія цих регіонів стала заміщатися більш високотехнологічними галузями, а також розвитком сфери послуг та фінансового сектора.

Відмінна риса старопромислових регіонів Росії - «вольовий» характер їх утворення та розвитку, особливо в східній частині країни в роки Великої Вітчизняної війни, який полягав в екстремому перебазуванні в цьому напрямку промисловості. В результаті цього різко виріс індустріальний потенціал регіонів Поволжя, Уралу та Півдня Сибіру, куди було евакуйовано з України та Центральних районів більше 1 тис. великих підприємств [4].

В Україні перехід до ринкового механізму, приватизаційні процеси, різке скорочення державної підтримки призвели до занепаду, подекуди, зміни галузевих пропорцій регіонального розвитку. Якщо в Європейських країнах депресія, стала поштовхом до переходу економіки регіонів на нові технології, то в Україні вона призвела до економічної стагнації, уповільнення процесу технологічного оновлення, адекватного сучасним вимогам [6].

Програми розвитку старопромислових регіонів на сучасному етапі, практично в усіх країнах, передбачають формування динамічної економічної структури, розвитку високотехнологічних галузей та сфери послуг при паралельному проведенні антикризових заходів у старих індустріальних галузях.

Загальними проблемами старопромислових регіонів України є:

- значне вибуття основних засобів в порівнянні з їх надходженням;
- високий рівень зносу основних фондів;
- висока залежність основних галузей промисловості від кон'юнктури зовнішнього ринку;
- недостатній інноваційний рівень промислового виробництва;
- відсутність розвиненої інфраструктури інноваційної діяльності (промислові, технологічні парки);
- нестача працівників основних робочих професій (у вугільній галузі високий середній вік гірничих робочих);
- низький рівень впровадження енергозберігаючих технологій;
- незадовільний технічний стан основної частини об'єктів виробництва та транспортування енергетичних ресурсів;
- недостатня розвиненість фінансових ринків і, відповідно, низький рівень використання інвестиційних інструментів, таких як іпотека, лізинг, концесії.

Відповідно до проблем регіонів, пріоритетними завданнями та напрямками розвитку мають стати: реструктуризація та диверсифікація економіки регіонів, а саме, технічне переозброєння шахт, збільшення обсягів капітального будівництва у вугільній, металургійній галузях та надання безвідсоткової бюджетної позики. Реструктуризація і диверсифікація дає можливість підвищити економічну ефективність діяльності й уникнути або зменшити кризові явища, що особливо важливо для збиткових підприємств і в цілому для шахтарського регіону.

Ключовими напрямками структурних перетворень є: реструктуризація вугільної та металургійної галузей, що становлять основу промислового комплексу регіону; створення розвиненого споживчого сектору; згортання неефективних сфер використання інвестиційних ресурсів по галузях і комплексах.

Головним пріоритетом структурних перетворень у регіоні повинна стати технологічна перебудова промисловості на основі розвитку ресурсозберігаючих

технологій для забезпечення конкурентоспроможності регіональної економіки. З метою ліквідації галузевих диспропорцій у розвитку промисловості потрібно нарощувати потужності машинобудування, хімії та нафтохімії, легкої та харчової промисловості. Необхідним є створення регіональних промислових кластерів у сфері будівництва, машинобудівній галузі; поліпшення коопераційних зв'язків; забезпечення сприятливих умов для залучення зовнішнього капіталу й інвестицій [7,8,9].

Література: 1. Веселовська О. Є. Стратегічні орієнтири інвестиційного розвитку старопромислових районів / О.Є. Веселовська // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - №5. - С. 185-189. 2. Глонти К. М. Старопромышленные регионы: проблемы и перспективы развития. Проблемы федерализма // Регионология.- 2008. - №4. – С. 24-30. 3. Зайнагабдинова Э. Ч. Старопромышленные районы: процессы реструктуризации индустрии и расселения: На примере Рейнско-Рурского района ФРГ. Автореферат дис. Специальность: 25.00.24 Экономическая, социальная и политическая география 2001г 16 с.. 4. Исупов В. А. Главный ресурс победы: Людской потенциал Западной Сибири в годы Второй мировой войны (1939—1945 гг.). ИД «Сова», 2008. – С.82. 5. Кушлин В. И. Траектории экономических трансформаций. М., 2004. С. 12. 6. Олійник В.Д. Регіональні особливості диференціації економічного розвитку України / В.Д. Олійник Часопис соціально-економічної географії Харків Випуск // Часопис соціально-економічної географії: міжрегіон.зб.наук.праць. - Харків, ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2009. - Вип. 6(1). - С. 158-164. 7. <http://www.loga.gov.ua/oda/about/depart/economy/se-state/str-dev/> Стратегія розвитку Луганської області. 8. Електронний ресурс. Режим доступу: http://www.feg.org.ua/ua/cms/projects/development_of_regions/donetsk_area/ Стратегія розвитку Донецької області. 9. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/bookmarket/ust/1/5/2.html> Стратегія розвитку Запорізької області.